

Een hoptuin. In een van de binnendeuren van het brouwershuis van Brosens vinden we deze afbeelding in het glas gegraveerd.

vernield tijdens de Spaanse bezetting. Ook de bezetting van de muiters in 1603 kan hiervoor verantwoordelijk zijn. Wellicht heeft men kort na het einde van de oorlog de bakkerij en de brouwerij terug opgestart, maar het zou goed kunnen dat men de eerste grondige heropbouw heeft uitgesteld tot 1674. In elk geval gaat het in dat jaar om een grondige renovatie.

Het merendeel van de tekst gaat over werken aan het gebouw (balken, kepers en leien die vervangen moeten worden). We leiden hier uit af dat het brouwerijgebouw een flink stuk groter is dan de brouwerij van pastoor Van Dijck, namelijk 40 voeten lang en 29 voeten breed³⁷⁾. Wat verder in de tekst blijkt ook dat men van de aannemer verwacht dat hij een brouwerij bouwt die een grote productie kan garanderen. Men schrijft immers dat de aannemer moet maecken ofte laten maecken eene brouwerije groot den noemer van twintig tonnen alles wel gewerkt naer behooren³⁸⁾. Deze brouwerij kan dus meer dan driemaal zoveel bier produceren als de brouwerij van de pastoor van Minderhout.

Het is wel mogelijk dat de brouwerij van het kasteel vòòr de renovatie een kleinere productie had. Vergeleken bij de werken aan het gebouw, worden er relatief weinig aanpassingen gepland aan de brouwinstallatie zelf. Er schijnt alleen een lek te zijn in de koelbak: *Item sullen oick de aennemenen moeten vervueghen ende dicht maecken den coelback ende ingevalle dat de selve niet goet bevonden wort sullen de selve aennemenen gehouden syn een nieuwe te maecken soo eene gelijk de selve nu tegenwoirdich is inde brouwerije*³⁹⁾. Er is niet alleen een brouwerij maar ook een mouterij aanwezig op het kasteel. En die mouterij vergt enig herstellingswerk aan de eest: *Item sullen de aennemenen gehouden syn oft aen de este eenighe platen ofte ribben manckeerden de selve moeten repareren*⁴⁰⁾. Trouwens van die eest schreef men eerder⁴¹⁾ dat *wanneer het tselve daer sal nyet gebroken de este vast te sweepen ende te onderschuren dat hij de selve este moet houden staen*. De eest is blijkbaar nog goed genoeg, maar hij moet wel terug degelijk ondersteund worden. In de laatste regels van het document zien we de naam van de aannemer verschijnen. Het is Jacobus Vergouwen die het werk heeft aangenomen voor de som van 247 gulden. Onthoud die naam,

³⁷⁾ R.A.A., O.G.A. Hoogstraten, 849, 4°, regels 85-89: *Item ofte het te selve boven de brouwerije moet gesoldert worden het tghene nu tegenwoirdich is gevloert is met steen is den voirs. solder lanck den noemer van 40 voeten, breed synde 29 voeten.*

³⁸⁾ Ibidem, regels 126-128.

³⁹⁾ Ibidem, regels 129-133.

⁴⁰⁾ Ibidem, regels 134-136.

⁴¹⁾ Ibidem, regels 101-105.

want deze man zal later nog opduiken in ons verhaal. Verschillende elementen wijzen erop dat dit de man is die de eerste brouwinstallatie heeft opgesteld in de brouwerij 'Het Fortuin'! Ook die brouwerij, die de rode draad zal worden van het tweede hoofdstuk, is opgericht rond 1700. De oorspronkelijke brouwerij 'Het Fortuin' is daarom wellicht goed te vergelijken met de twee zeventiende-eeuwse brouwerijen die we daarnet beschreven hebben.

De brouwerij van de pastoor van Minderhout heeft slechts 17 jaren gedraaid. Pastoor Van Dijck wordt opgevolgd door pastoor Van Varick en die ziet het nut van een eigen brouwerij niet in. In 1681 besluit hij immers om de brouwinstallatie te verkopen aan een zekere Guiliam Van Pelt, een ketelmaker uit Hoogstraten⁴²⁾. De pastoor verkoopt de brouwerij voor slechts 70 gulden omdat *de cuyp niet meer dinstich en was en in het brouwen geen profijt en sach*⁴³⁾. Deze Van Varick maakt van de brouwerij een kamer met een bakhuis.

Voorgevel van 'De Kroon'. In de 17de eeuw vinden we achter deze barokke gevel een brouwerij.

In een overzicht van de zeventiende-eeuwse Hoogstraatse brouwnijverheid moeten we zeker ook melding maken van de brouwerijen in de Vrijheid zelf. De namen die in de telling van 1686 genoemd worden, kennen we reeds: Het Zwaard, Sint Sebastiaan (= De Croon), De Scheer en Het Fortuyn. De Croon en Het Fortuyn staan op het einde van de zeventiende eeuw nog maar in hun kinderschoenen. Dit zijn daarom wellicht ook 'moderne brouwerijen', met brouwinstallaties zoals we die op het kasteel zien en in het brouwhuisje van pastoor Van Dijck. Er

⁴²⁾ Deze Guiliam van Pelt wordt overigens ook genoemd in de 'Visitatie van de bronputten' uit 1688 (G.A.H., 110, (1)), waaruit blijkt dat zijn huis in de buurt van de huidige Karel Boomstraat staat.

⁴³⁾ J. TEGENBOS, *De Manuale van E.H. Waltman Van Dyck, pastoor te Minderhout (1605 - 1668)*, HOK 1951, p. 162.

de meeste tellingen buiten beschouwing laat. Wanneer in 1810 — en dat valt in de periode van het Franse bestuur — de gemeente een lijst opmaakt van alle fabrieken in Hoogstraten ⁴⁶⁾, dan worden er ook weer vier brouwerijen vermeld, die alle vier in het centrum van Hoogstraten liggen. De brouwers zijn: Jean-Pierre Janssens, Antoon Vergouwen, Adriaan-François Roelofs en Antoon van Heyst. Die laatste is de brouwer van brouwerij Het Fortuyn.

Albert Brosens, de brouwerszoon (en broer van de laatste brouwer-mouter van de brouwerij Brosens), herinnert zich in 1996 nog vijf Hoogstraatse brouwerijen uit zijn jeugdjaren (het begin van de twintigste eeuw). Het valt op hoe goed zijn opsomming overeenkomt met de situatie die bestaat aan het einde van de zeventiende eeuw. Hij noemt : Brouwerij Brosens ('Het Fortuyn'), brouwerij 'De Kroon', 'Het Bourgondisch Kruis' (achter de kerk, waar zich nu het IKO bevindt), de brouwerij van de gevangenis en tenslotte, de brouwerij van het Seminarie.

Het lijkt er dus op dat er in de brouwnijverheid, op kleine technische verbeteringen na, geen fundamentele veranderingen gebeurd zijn tussen 1700 en 1900. Het aantal brouwerijen is althans ongeveer hetzelfde gebleven in Hoogstraten. Verder zijn vele elementen van de zeventiende-eeuwse brouwinstallatie (brouwketel, koelbak, eest, gaffels, roervorken, trechter, ...) nog steeds terug te vinden in een brouwerij van rond 1900, zoals we die in het derde deel van dit boek beschrijven.

Deze laatste Nicolaas is al vanaf zijn vijftiengste de schout van Hoogstraten. Net zoals zijn vader is deze schout ook brouwer, of beter, eigenaar van een brouwerij. Het huis 'Sint-Sebastiaan' wordt immers de vestigingsplaats van een brouwerij die voor het eerst in 1686 genoemd wordt ⁷⁾. Een beschrijving van deze brouwerij is terug te vinden in paragraaf 1.4.4.

2.1.3 Timmerman Jacob Vergouwen

Jacob Vergouwen is ook zo'n zeventiende-eeuwer die we niet mogen onderschatten. Dit is de grote aannemer die in 1675 de herstellingswerken aan het kasteel uitvoert (zie ook onder paragraaf 1.4.4.). Na het overlijden van zijn eerste vrouw (Catharina Van Reuth) huwt hij met Elisabeth Vueghs in 1681. Rond 1683 zien we hem vaak als schepen van Hoogstraten in de binnenbank zitten ⁸⁾.

Het weinige dat we van zijn leven weten, roept vele vraagtekens op. Zo zien we hoe het ambt van schepen gecombineerd wordt met het beroep van aannemer. Hebben we hier te doen met de leider van een groot schrijnwerkersbedrijf dat verschillende gasten te werk stelt? In 1688 wordt hij een timmerman genoemd, net zoals zijn broer Henric en zijn schoonbroer Anthony Voets ⁹⁾. Wellicht werken deze twee laatstgenoemden in dienst van Jacob wanneer hij grote opdrachten aanneemt.

Ten tweede is het opmerkelijk hoe zijn leven getekend is door de dood. Twee van de drie kinderen uit zijn eerste huwelijk komen om voor ze twintig zijn. We kunnen het leed aflezen van de grafstenen in de kerk. Marieke sterft in 1682, wanneer ze 11 jaar oud is ¹⁰⁾ en wat verder ligt 'Martinus Vergouwen, filius Jacobi' ¹¹⁾. Een jaar daarvoor heeft hij ook Franske, een zoon uit zijn tweede huwelijk, ten grave moeten dragen. Jacob zelf sterft op 6 juli 1689 ¹²⁾. Hij is waarschijnlijk niet ouder geworden dan vijftig jaar ¹³⁾.

Uit het waterputtenrapport van 1688 blijkt dat deze Jacob Vergouwen meerdere huizen bezit. Een ervan staat naast het huis 'De Fortuin', want we lezen: *het huys van Jacobus Vergauwen, het huys 'De Fortuijn', item het huijs van Andries Boyens, welke voorschrevene drij huijsen sullen moeten beslaen met eijcke schaelen den penspoel naest haere huysen* ¹⁴⁾. De penspoel voor hun huizen moet dus degelijk afgewerkt worden met eiken plankjes langs de kanten. Dat wordt een werkje voor de timmerman! Misschien heeft Anthony Voets (Jacobs schoonbroer) dat karwei-

⁷⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, *Hoogstratens Oude Huizen en Families*, II, HOK 1941, p 365.

⁸⁾ Ibidem, p 280 (de bijgevoegde stamboom).

⁹⁾ Ibidem, p 322 (*De Spiegel: een huysken ende winckel, toecomende ende bewoont wordende by Jacobus Vergouwen, timmerman*), p 359 (*De Oude Pastory - rechts van de pastory van het Begijnhof - Hendrick Vergouwen, een timmerman, van sijn huys dat hij bewoont.*) , p 330 (*Andries Boeyens ... daer naest het lanthuys, toecomende ende bewoont wordende by Anthony Voets, timmerman en lapper.*). De onderlinge familiebanden blijken duidelijk uit de stamboom die bij p 280 is gevoegd.

¹⁰⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, *Hoogstratens Oude Huizen en Families*, IV, Bijlagen, HOK, 1943, p 28 en verder.

¹¹⁾ Ibidem p 29. De vertaling van dit Latijnse grafschrift luidt: 'Martinus Vergouwen, zoon van Jacob.'

¹²⁾ Ibidem p 29 en verder zijn al deze gegevens terug te vinden.

¹³⁾ De stamboom bij p 280 van B.W. VAN SCHIJNDEL vermeldt geen geboortedatum bij Jacob. Zijn broers en zussen zijn echter geboren in 1642, 1647, 1649 en 1652.

¹⁴⁾ G.A.H. 110-Varia: 'Visitatie van de bronputten in de Vrijheid op 28 juli 1688'.

te wel afgewerkt, want hij woont samen met Jacobs zus, Martina Vergouwen, in dat huis van hem. In 1686 lezen we immers dat dit huis door hen bewoond wordt. Het is wel een beetje vreemd dat er staat: *het lanthuys, toecomende en bewoont wordende by Anthony Voets*.

Komt dit 'huys van Jacobus Vergauwen' toe aan Anthony Voets, die het bewoont? Heeft Jacob het huis dan kort daarna overgekocht? Jacob zelf woont in 1688 in elk geval dicht bij het stadhuis, namelijk in het huis 'De Spiegel' dat rechts naast het klooster der Engelse Zusters staat ¹⁵⁾.

2.1.4 Jacob Vergouwen, een brouwerij-expert?

Enkele elementen doen vermoeden dat de grote aannemer een specialist zou kunnen zijn in het inrichten van brouwerijen. In deze tijd, waarin de brouwnijverheid onderhevig is aan vele vernieuwingen, neemt hij de herstelling van de brouwerij op het kasteel op zich. Dat bewijst echter niet veel. Uit het bestek blijkt dat dit herstellingswerk grotendeels op timmerwerk neerkomt ¹⁶⁾. Het huis waarin zijn schoonbroer Anthony Voets woont en dat in 1688 Jacobs eigendom is, blijkt in 1711 voorzien te zijn van een brouwerij wanneer Anthony het verkoopt aan Pecter Boeijens. Dit zal later de brouwerij 'Het Fortuin' worden. Het is niet ondenkbaar dat Jacob Vergouwen deze heeft geïnstalleerd.

We vermelden nog even dat in de achttiende eeuw de Vergouwens zijn uitgegroeid tot een gekende brouwersfamilie. Dit is echter niet de verdienste van Jacob, maar van diens neef Martin. Martin Vergouwen (°1681) is de zoon van Henric (broer van Jacob en timmerman die naast het begijnhof woont). Nadat Martin met Anna Wachmans van brouwerij Het Zwaard is getrouwd, is hij er brouwer van 1731 tot 1761. ¹⁷⁾ Na hem is zijn zoon Antoon Vergouwen (geboren in 1724) brouwer in Het Zwaard tot zijn dood in 1817 ¹⁸⁾.

¹⁵⁾ Dit klooster heeft later plaats moeten maken voor het huis dat nu restaurant Torenijzer huisvest, op de hoek van de Karel Boomstraat en de Vrijheid. Zie ook voetnoot (9).

¹⁶⁾ Zie bijlage 7.

¹⁷⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, *Hoogstratens Oude Huizen en Families*, II, HOK, 1941, p 247.

¹⁸⁾ Ibidem, p 247. Dit komt overigens mooi overeen met de bevindingen van A. VAN DEN BOSSCHE in zijn artikel *De Hoogstraatse industrie in 1810* in de *Gazet van Hoogstraten* van 2 februari 1974. Daar vond hij de volgende brouwers die in 1810 in Hoogstraten actief waren: Jean-Pierre Janssens, Antoon Vergouwen, Adriaan-François Roelofs en Antoon Van Heijst. Zie ook onder paragraaf 1.4.5 in dit boek.

Hoofdstuk 2.2

Het ontstaan van brouwerij 'Het Fortuin'

2.2.1. Een pottenbakker, een herbergier en een kuiper

Nu we enkele mensen geschetst hebben die rond de wieg staan van het jonge brouwerijtje 'Het Fortuin', concentreren we ons op de locatie van deze brouwerij. In het begin van de achttiende eeuw vinden we die op dezelfde plaats als het huidige brouwerijgebouw van Brosens: recht tegenover het Begijnhof.

Een eeuw vroeger, rond 1600 dus, staat hier echter een pottenbakkerij. Zo is er sprake van een Claes de Potbacker die vanaf 1590 tegenover het begijnhof woont, tot zijn dood in 1598¹⁹⁾. Zijn vrouw zet het pottenbakkersbedrijf voort tot 1607. In 1609 woont er een Josijn Potbackers, wellicht hun zoon. In 1656 is er nog steeds sprake van een pottenbakkerij op deze plaats. Het is de 'potterij' van Nicolaas Blijens waar we het eerder al over hadden²⁰⁾. Achter de gebouwen van deze pottenbakkerij is een grote vijver uitgegraven. Op deze manier voorziet het kleiverwerkende bedrijf zich van de aanvoer van klei. Deze pottenbakkersvijver is eeuwenlang op die plaats blijven liggen totdat hij in 1928 gedempt wordt.

De pottenbakkerij die tot in 1671 aan de oude Nicolaas Blijens toebehoort, wordt in 1675 verkocht aan een zekere Andries Boeyens uit Wortel. Deze man begint hier een herberg uit te baten, die hij de naam De Fortuyn geeft²¹⁾. De schouwentelling uit 1686²²⁾ kent dit huis het nummer 83 toe en omschrijft het als *het huys toecomende ende bewoont wordende by Andries Boeyens, cuyper ende herbergier*. Twee jaren later, in 1688, wordt het huis van Andries, samen met 'het huys de Fortuijn' vermeld in de inventarisatie van de waterputten in Hoogstraten²³⁾. Misschien is 'De Fortuijn' de naam van de herberg en staat het woonhuis van de herbergier ernaast. Als kuiper maakt en herstelt Andries zelf de vaten waarin hij het bier bewaart. Het is niet zeker of hij zelf ook bier brouwt. We vertelden reeds dat aanvankelijk vele herbergiers hun bier zelf brouwen maar dat dit naar het einde van de zeventiende eeuw toe toch fel aan het verminderen is door de toenemende professionalisering in de brouwnijverheid. Andries is gehuwd met Anna Crols, wellicht rond 1675, want we noteerden de volgende geboortedata voor hun kinderen²⁴⁾: Maria (°1676), Petrus (°1678) en Anna (°1683). De moeder van deze kindjes sterft jong in 1683. Vader Andries hertrouwt in 1684 met Adriana

¹⁹⁾ HOK 1973 p 123: 'Van 1582 af vermelden de bedeboeken Claes de Potbacker wiens familienaam niet bekend is. Hij woonde van 1582 tot 1589 op de noordhoek van de Achtelsestraat en de Vrijheid en van 1590 af op n°139, tegenover het Begijnhof. Hij overleed in 1597 of 1598. Zijn weduwe zette het bedrijf aldaar voort in 1605 en 1607. In 1608 en 1609 staat er genoteerd Josijn Potbackers, die wellicht hun kind was.'

In B.W. VAN SCHIJNDEL, *Hoogstratens Oude huizen en Families*, Deel IV, HOK 1943, p 140, vindt men een begrafenis terug van Nicolaas den Potbacker in 1598.

²⁰⁾ Zie onder paragraaf 2.1.1.

²¹⁾ G.A.H. 110-Varia: 'Visitatie van de bronputten in de Vrijheid op 28 juli 1688'.

²²⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, *Hoogstratens oude huizen en families*, Deel II, HOK 1941, p. 329.

²³⁾ Zie onder paragraaf 2.1.3 (voetnoot 14).

²⁴⁾ G.A.H. - 'Alphabetische tafel der geboortenakten'.

van Heirstraets. Peter, Andries' zoon uit zijn eerste huwelijk, zal 'Het Fortuin' van hem overnemen. Petrus Boeyens trouwt (rond 1705) met Cornelia Stoops.

2.2.2. De brouwerij van Vergouwen wordt het fortuin van Boeyens

De naam 'De Fortuijn' is dus voor het eerst gevallen in 1686. Daarna lezen we nog 'van auts genaemt De Fortune' (1727), 'De Fortuyn' (1728), 't Fortuyn' (1756), 't Fortuyn' (1777), 'het Fortuyn' (1783). Ergens in het midden van de achttiende eeuw is de naam dus veranderd van 'De Fortuin' (waarmee men in het Nederlands de gelukkiggodin Fortuna aanduidt) in 'Het Fortuin'. De schouwentelling van 1686 noteert achtereenvolgens de huizen van Gerard Pauwels (nr 82), Andries Boeyens (nr 83) en Anthony Voets (nr 84), maar in 1688 vinden we naast het huis van Gerard Pauwels 3 huizen terug: dat van Andries Boeyens, de Fortuijn en dat van Anthony Voets. Deze en nog andere aanwijzingen brengen ons tot de stelling dat de herbergier Andries Boeyens rond 1687 zijn huis heeft opgedeeld in een woonhuis en een herberg. De verschillende akten die men terugvindt in B.W. VAN SCHIJNDEL, *Hoogstratens Oude Huizen en Families*, II, HOK 1941, pp 326-331 hebben geleid tot het volgende overzicht. We gebruiken de 'huisnummers' uit de schouwentelling van 1686. Een akte uit 1685 leert dat het perceel van huis nr. 84 aanvankelijk doorloopt achter de huizen 82 en 83. Het hele blok is oorspronkelijk eigendom geweest van Nicolaas Blijens

jaar	nr 82	nr 83	nr 84
1685	Anthony Voets		
1686	G. Pauwels	Andries Boeyens	Anthony Voets
1688	nr 82 G. Pauwels	nr 83 a A.B.	nr 83 b De Fortuyn
1711		A.B.	brouwerij
1727	A.B. de Fortune (kinderen Peter Boeyens)		

Wanneer in 1711 Peter Boeyens, de zoon van de herbergier Andries Boeyens, 33 jaar oud is en al een vijftal jaren getrouwd, koopt hij de brouwerij van het huis ernaast. Deze was voordien eigendom van Anthony Voets, de weduwnaar van Martina Vergouwen, die in dat jaar overleden is. In de verkoopsakte ²⁵⁾ luidt de beschrijving: *huysinge, schuere, stallinge, brouwery, hof, visscherye ende den blok daeraen gelegen, komende zuijt Andries Boyen, noord de verkoopers, west derf-genaemen Jacobus Marynus Jacobs ende oest sHeeren straet*. Dit is de oudste vermelding van een brouwerij op deze plaats. De eerste gekende brouwer op deze plaats is Peter Boeyens. Deze jonge brouwer heeft niet lang meer geleefd. Hij komt om wanneer hij in Zundert bij een ongeluk met zijn bierkar onder een biervat terecht komt ²⁶⁾. Zijn stoffelijk overschot wordt teruggevoerd naar Hoogstraten en begraven onder de vloer van de kerk (dat is in die tijd nog gebruikelijk). Hij was nog maar 38 jaar en laat zijn vrouw en zes kinderen achter, allen jonger dan 10 jaar. De Fortuin heeft Peter Boeyens niet veel geluk gebracht.

2.2.3. Antoon Van Heijst, brouwer

Om dan nog te zwijgen over die arme Cornelia Stoops met haar huilende kindjes aan haar rokken! Cornelia is hertrouwd. Van de zes kinderen uit haar huwelijk met Peter zijn er vier jong gestorven. Enkel de dochters Cornelia en Anna zijn blijven leven. Cornelia trouwt met Thomas Victor Gerardi, notaris en procureur. Maar ook Anna weet een goede partij aan de haak te slaan. Anna is de oudste dochter van Peter Boeyens. Zij huwt op 24 februari 1734 met **Antoon van Heijst** (geboren in 1703 in Meerle). Deze man is oorspronkelijk lakenkoopman, maar hij neemt later de brouwerij van zijn schoonfamilie over. Rond deze tijd gaat men de brouwerij geleidelijk aan kennen als 'Het Fortuin' (in plaats van *De Fortuin*) en het begint er ondertussen op te lijken dat hier inderdaad een gefortuneerde brouwer aan het werk is. Wanneer Antoon van Heijst sterft in 1776 wordt hij onder de vloer van de kerk begraven. Op dat moment is dat niet meer zo'n gewoonte. Enkel voor de welgestelde poorters van Hoogstraten maakt men nog een uitzondering. In 1776 wordt dit voorrecht slechts aan twee mensen gegeven. Op de grafzerk van de overleden brouwer staat gebeiteld: *4-7-1776 Antonius van Heyst, ex Meel, maritus A. Boeyens*. (Antoon van Heijst uit Meerle, man van A. Boeyens)²⁷⁾. Op 16 december 1777 verkopen de zus en de schoonbroer van Anna Boeyens hun gedeelte van de brouwerij aan de kinderen van Anna en Antoon. Van die kinderen is de oudste zoon, **Antoon Van Heijst** (°1734), de volgende brouwer geworden. Het Fortuin wordt in die tijd omschreven als ²⁸⁾ *seker huysinge, schuere, stallin-*

²⁵⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, Hoogstratens Oude Huizen en Families, II, HOK 1941, p 330.

²⁶⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, Hoogstratens Oude Huizen en Families, IV, Bijlagen 1943, vermeldt de opschriften van de grafzerken die in vloer van de Sint-Catharinakerk liggen. Op pagina 36 lezen we het grafschrift van Peter Boeyens:

31-3-1716 Petrus Boeyens, maritus Corneliae Stoops (a cadenda carra oppressus post aliquot horas obiit in Sundert). De tekst die tussen haakjes is bijgevoegd, luidt als volgt: 'vastgeklemd na het vallen van zijn kar, is hij na enkele uren om het leven gekomen in Zundert.'

²⁷⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, Hoogstratens Oude Huizen en Families, IV, Bijlagen, HOK 1943, p 45.

²⁸⁾ B.W. VAN SCHIJNDEL, Hoogstratens Oude Huizen en Families, II, HOK 1941, p 329.

ge, brouwery, stoekerye, turfhuys, karhuys, twee hoven ende vyver ende wyde achter de schuere met de voorde erven daer aengelegen genaemt het fortunyn met den brouwketel, brouwhuys ende twee coelbakken,... We leiden hieruit af dat de pottenbakkersvijver nog aanwezig is en dat de brouwerij een aanzienlijke verzameling bijgebouwen heeft. Er wordt blijkbaar nog met turf gestookt, hoewel er in die tijd ook al steenkool gebruikt wordt.

Twee jaar nadat deze tweede Antoon van Heijst eigenaar is geworden van de brouwerij, huwt hij Lucia Hanegraef (in 1779). Antoon is wel een beetje oud om te trouwen (45), maar kom, wie zou er niet met zo'n welgestelde brouwer willen trouwen? Het meisje Lucia komt uit een rijke familie van wijnhandelaars. Haar ouderlijke woonst bevindt zich op de plaats waar tegenwoordig het nieuwe Administratieve Centrum van het stadsbestuur staat. Hier woont in 1780 Jan Hanegraef, jeneverstoker en wijnhandelaar, afkomstig uit Beerse. Het echtpaar Van Heijst- Hanegraef wordt al vlug gezegend met drie kinderen: Peter, Cornelia en Jan. In een document van 1804 ²⁹⁾ vinden we de volgende gezinsleden terug op het adres van de brouwer: Antoon (vader), Lucia (zijn vrouw), Cornelia (de 21-jarige dochter), Jan (de 18-jarige zoon), twee dienstmeisjes en een brouwersgast. Dit register is in het Frans geschreven, omdat Hoogstraten dan tot de Franse Republiek behoort. De tweede naam van Jan is Antoon en naarmate hij ouder wordt, noemt hij zich steeds vaker Jan-Antoon (of Jean-Antoine). In aktes van de burgerlijke stand waarin zijn handtekening voorkomt lezen we "J.A. Van Heijst".

Deze **Jan-Antoon van Heijst** huwt Catharina Spruyt (°3/10/1786), de dochter van de molenaar op het Moleneinde. Spruyt is al generaties lang de naam van de molenaar op de windmolen van de hertog van Hoogstraten. Deze windmolen staat in het noorden van Hoogstraten, nabij de grens met Minderhout (waarschijnlijk in het begin van de huidige Minderhoutsestraat. Later is de molen enkele honderden meters verzet, naar de plaats waar nu de 'Salm-Salmmolen' staat.) Op 22 oktober 1815 viert men hier het huwelijk van de jonge brouwer en de molenaarsdochter. Een jaar later ziet hun eerste dochter, Anna Catharina, het levenslicht. Drie jaar nadien, op 10 juli 1819, wordt hun dochter Lucia van Heijst geboren, genoemd naar haar grootmoeder. Zij maakt in haar kinderjaren nog de Nederlandse periode mee (1815-1830). In die tijden gebruikt Jan-Antoon een zekere Pierre-Norbert Hanegraef als brouwersgast (waarschijnlijk zijn neef). Wanneer deze trouwt in 1814 lezen we in de (Franse) huwelijksakte dat hij 'destillateur' van beroep is, terwijl de getuige, J.A. Van Heijst, 'brasseur' is.

²⁹⁾ J. VERSTRAELEN, Oude huizen en families in 1806, bewaard in G.A.H.: nr 326.1- Nota's. De leeftijden in dit document komen echter — volgens de parochieregisters — overeen met de situatie in 1804.

f°1,v°

Daer den ceurmeesteren opde dorpe (...) calengnering (?) hebben gevan van alle tgene byde voirs. ceurboecke staet gestatineert.

Oft die schouteth metten scepenen, geswoorenen der vryheyt vermogen der voirs. ordonnantien te maecken zonder intervenieren van drossaert.

40

Oft desselve ordonnantien nyet is moeten genaeck werden bij de vs. grave ende op zijne name byde vs. drossaert zijne plaesse int hooge jurisdictie representerende met advise vande vs. schouteth, scepenen ende geswoorenen vande vryheyt gelt tvoirs. ceurboeck is vuytgegeven ende alle anderen ordonnantien oft stuck van justicie opde name vande voris. grave syn gemaect.

50

Oft die heere grave oft zijne drossaert allenen soude vermogen te maecken politicque ordonnantien zonder advise vande vs. schouteth, scepenen ende geswoorenen vande vryheyt, ende oft hij vuyt zyne authoriteyt order soude mogen stellen opde excessen vande brouwers ende tappers ende andere saecken dependerende van alle goet policie daervan byden vs. ceurboeck expresselijck nyet en is gedisponeert.

60

Geleth hebbende opden bovenstaende et alia vragen is d'advijns op alle de selve vraegen dat de schouteth, schepenen ende geswoorenen geen macht en hebben eenige politicque ordonnantien te maecken sonder overstaen oft spetiaelen last vande heere oft interventie van synen drossaert die den heere representeert; maer moeten alle politicque ordonnantien gemaect worden byden heere grave ende op syner naem oft met interventie vanden drossaert in sijn plaetse, en daer toe met advijns vande schepenen ende geswoorens, omdat het voornemen welckmen heeft in het stellen van sulcke politicque ordonnantien is de besorginge van het gemeijn beste, dwelck nijet wel en kan geprocureert worden sonder mutuel advijns vande heere ende vande gene die de gemeynthe representeren.

70

Hebbende in regard van andere dorpen gelven dat de heeren diergelycke politicque ordonnantien hebben gemaect met overstaen ende advijns vande oude ende nijuwere schepenen ende als sulcx geschiedt, soo wordt geweerdt alle subiect van clachte.

80

Ten opsien vande welcke ende dat de heeren vande dorpen hier te lande nijet en hebben souvereijne macht soo en schijndt nijet dat eenen heer alleen soude mogen ordonnantie maecken, emmers nijet sonder approbatie oft confirmatie ende spetiael acte vanden oude heere oft den raede van Brabant die den prince is representerende.

Aldus geadviseert tAnwerpen desen 23e Julij 1627

(getekend:) L. Biels

BIJLAGE 7: BESTEK VAN DE BROUWERIJ OP HET KASTEEL

Hierna volgt de letterlijke weergave van de tekst 'Het besteck vande brouwerije opde casteele' uit 1674 die bewaard wordt in het Rijksarchief te Antwerpen in het fonds Hoogstraten, onder het nummer 849, 4°.

Verschillende bijvoegingen in de marge die moeilijk te lezen zijn, werden niet overgenomen. Woorden die in de oorspronkelijke tekst afgekort werden, zijn hier voluit geschreven. Enige uitzondering op deze regel vormt de veel gebruikte afkorting 'voirs.' hetgeen staat voor 'voorscrevene' (in hedendaags Nederlands: 'voormelde').

f°1,r°

Item het quartier boven de backereije moet wesen een halven balck met noch een stuck van eenen balck dat er aen moet geschoten worden dick ende swaer naerden eijsch vanden anderen balck.

10

Item boven het t selve quartier moet noch wesen eenen nieuwen cromstijl met eenen crabbeel daer inne gewerckt dick ende swaer naer den eijsch vanden flierbalck ende den cromstijl lanck naer behooren volgens den eijsch des werckx. Item een stuck platen naest de binnen ...

20

Item boven het t selve quartier moeten wesen ettelycke ribben voor soo vele alsser van noode sullen wesen lanck naer den eijsch.

30

Item boven het t selve quartier vande backereije sullen moeten wesen twee solderinghen te weten den ondersten solder lanck 22 voeten breeet 16 voeten (.....)

Item boven het t selve quartier te weten den bovensten solder lanck als boven 22 voeten, breeet 27 voeten, te solderen als boven (.....)

Item boven het t selve quartier vande backereije sullen moeten wesen eenighe nieuwe kepers voor soo vele alsser van noode sullen wesen.

Item boven het t selve quartier vande backereije te weten boven opde cappe sal moeten syn aen schalibert den noemer van hondert voeten tgene daertoe sal geleverd worden.

Item boven de brouwerije op de cappe sullen moeten wesen nieuwe kepers dick ende swaer naer den eijsch gelyck en de selve daer nu tegenwoordich syn op liggende ende lanck naer

- 40 behooren naer den eijsch des werckx den noemer van 26 kepers.
- f°1,v° Item boven de brouwereije sal noch moeten wesen eenen cromstijl met eenen krabbeel ende een halven flierbalck met eene lasse (?) daeraen geschoten ende selven halve flierbalck dick, swaer naer den eijsch vanden anderen balck ende den krabbeel met den kromstijl oick dick, swaer, lanck naer den eijck vanden anderen ende met pinnen ende gaten in maelcanderen
- 50 gevrocht, alles naer behooren.
- Item boven de selve brouwereije inde cappe boven opde flierbalcken sal moeten geleiht worden eene nieuwe ..ormel(?) ende de cappe op gebroken worden om ende selve vorme (?) daer inne te brenghen, lanck ontrent 42 voeten ofte naer den eijsch gelijk de selve nu tegenworich is op liggende dick ende swaer naer den eijsch des selfs.
- 60 Item tot de selve cappe vande voirscrevene brouwereije sullen moeten wesen aen schalibert den noemer van 200 voeten tgene daer toe sal geleverd worden op ..
- Item boven de brouwereije inde selve cappe naest het binnencasteel sal moeten wesen een half fliergebint met eenen cromstijl ende crabbeel daer inne gewerck dick, swaer, lanck lanck naer
- 70 den eijsch van het t selve werck.
- Item naest de suijt sijde een eijnt murplaten met noch eenighe crommers soo lanck als de murplate verrodt is ende soo veele crommers alsser van noode sullen wesen.
- Item soo sullender tot de selve brouwereije moeten wesen lassen (?) balcken ende eenen
- 80 halven naest de westseijde ende sullen de voirs. balcken moeten swaer sijn 10 à 12 duymen, lanck sijnde 29 voeten.
- f°2,r° Item tot de selve brouwereije te wcten tot de solderinghe sullen moeten wesen te ribben ... moeten liggen naer den eijsch vantwelve werck de oude daer toe te geleijske de nieuwe daer toe te saegen soo veele van noode sijn om het t selve te woerden met ster (?)
- 90 Item ofte het t selve boven de brouwereije moeste gesoldert worden het tghene nu tegenwoerdich is gevloert is met steen is den voirs. solder lanck den noemer van 40 voeten, breet synde 29 voeten volgens balcken ofte den eijsch van het voirs. werck.
- 100 Item de Vlaemse gevels staende voor opde brouwereije sullen de selve aennemeren gehouden syn te onderschoren ende de selve wat oversetten want de selve gevelts wat achterover gesoncken sijn.

Bijgevoegd: Item sullen de aennemers de cappe moeten onderschoren en houden staen tot honnen cost waer toe de scheerhouten aen hen salle geleverd worden.

Item sullen de selve aennemeren gehouden syn als wanneer het t selve daer sal uyt gebroken de este vast te sweepen ende te onderschoren dat hij de selve este moet houden staen.

- 110 Item soo sullen de selve aennemeren noch gehouden syn te maecken rondelom de brouwereij ende backerij den noemer van ontrent 17 ofte 18 vensters om begrepen

Bijgevoegd: Item sullen de aennemeren rondelom de brouwereije ende ..... est drij deuren backereijes vensters die niet onder..... moeten nieuw macken ende de ouder ....; inde backerije beneden moet ..... eene helft ne balck tegen dese gevel en eenen ..llen.

- 120 Item de crommestijlen sullen moeten gecort worden voor soo veele rot syn out rent een halffen voet om de balcken naadvenant te hoogen.

Item inde brouwereije die balck de gene daer goet is sullen de aennemeren moeten hooghen naer advenant de nieuwe sullen geleyt worden.

- f°2,v° Dobbel vant besteck vande brouwereije

Item sullen de aennemeren noch gehouden syn de boomen die tot de selve brouwereije sullen geinploeyert worden moeten corten stuycken ende helpen laden.

- 130 Item sullen de selve aennemeren moeten maecken ofte laten maecken eene brouwereije groot den noemer van twintich tonnen alles wel gewerckt naer behooren.

Item sullen oick de aennemeren moeten verveighen (?) ende dicht maecken den coelback ende ingevalle dat den selve niet goet bevonden en wort sullen de selve aennemeren gehouden syn eenen nieuwen te maecken soo ende gelyck de selve nu tegenwoerdich is inde brouwereije.

Item sullen de aennemeren gehouden syn oft acnde ofte eenighe platen ofte ribben

- 140 manckerende selve moeten reparieren.

Item het capken boven de poort tusschen de brouwereije ende binnenveste moeten de aennemeren ondermaecken ende steecken over ieder seijde eens meurplate soo voir als de elve rodt is ende eenich scalibert voor soo veel alsser rodt is.

Item den minsten oft den leeghesten in seter sal genieten voor syn vroomicheyt twee attaecks (?) ingevalle het tselve werck synen voortganck heeft. Item sullen de selve

aennemeren hun werck moeten gemaect ende volbracht hebben prima september.

Item sullen de aennemeren gehouden syn te stellen goede solvente borgen tot contentement vande besteder.

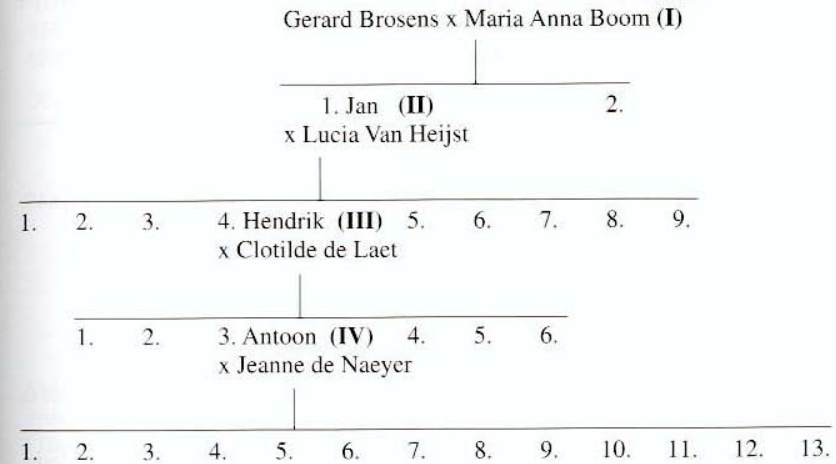
In een ander geschrift:

Op de bovenstaende conditie soo heeft Jacobus Vergouwen aengenomen tvoors. werck te maecken voor de somme van twee hondert seven en veertich gulden als minste aennemer.

Actum den 14 Majj 1678.

BIJLAGE 8: STAMBOMEN van de FAMILIE BROSENS

OVERZICHT:

Stamboom I

We vermelden ook nog de ouders van Gerardus Brosens:

